

EEN BLIK IN DE STEMKAMER DER HEMONY'S OP EEN SIERRAND VAN HUN KLOKKEN

André Lehr

Wij zagen de bewuste sierrand honderden keren. Maar toch ook weer niet. Totdat de auteur toevallig nog eens een bepaalde brief van Pieter Hemony onder ogen kreeg en besepte dat hetgeen Hemony daarin beschreef in de sierrand staat uitgebeeld! Een regelrecht kijkje in de stemkamer der Hemony's. Maar waar gaat het precies om?

Wanneer een beiaard uitgebreid moet worden, dient de klokkengieter te weten welke toon bijvoorbeeld de octaafklok van de toe te voegen klok heeft. Ook Pieter Hemony werd daar ooit mee geconfronteerd. In 1677 zou hij namelijk de beiaard van de abdij te Ename, die hij in 1660 te Gent had gemaakt, met vijf basklokken uitbreiden. Daarom verzocht hij in een brief van 8 april 1677 aan Antoine de Loose, de abt van dit klooster, om de organist te vragen een ijzeren toonstaafje op een speelklok af te stemmen. Hij specificceert daarbij niet de gewenste boventonen, maar op grond van andere gegevens lijkt het dat hij de octaafboventoon bedoelde. Maar voor ons verhaal is dat verder niet zo belangrijk. Voor het meten gaf hij zeer nauwkeurige instructies.¹

Monseigneur, je voudroit que vostre organiste m'envoy le ton de l'une ou de l'autre de vos cloches, assavoir de C, D, E, F, G, A, l'un vaut l'autre, mais il faut qu'il soit pris fort juste, et prendre bien garde que la touches ne batte où branle aucunement; ne battant plus, pour prever c'il est juste, il faut toucher la touches de fer, avec laquel il prendera le ton étant tout proche de la cloche, étant touché subitement la serrer qu'el ne résonne plus; alors ci la cloche répont le ton, cera juste; sont les deus preves les plus certain que l'on peut avoir, car, de ce fier à l'oreil totalement, l'on y souvent trompé.

De vertaling zou als volgt kunnen luiden:

Monseigneur, ik zou willen dat uw organist mij de toonhoogte van een of andere klok stuurt, bijvoorbeeld van de c, d, e, f, g of a, welke is niet belangrijk. Hij moet echter zorg dragen dat de toon zeer nauwkeurig wordt opgenomen en dient er [daarom] zorgvuldig acht op te slaan, dat de staaf[toon] in het geheel niet [met de klokkentoon] zweeft. Als het niet meer zweeft, moet hij, teneinde de juistheid [ook op een andere manier] te controleren, het ijzeren staafje waarmee hij de [klokken]toon heeft opgenomen, zeer dicht bij de klok aanslaan. Onmiddellijk daarna moet hij het staafje stevig vastpakken, zodat het niet meer klinkt. Indien de klok op deze [kort durende] staaftoon antwoordt, is het staafje correct. Het zijn de twee meest betrouwbare proeven die men kan uitvoeren. Want indien men zich uitsluitend op het gehoor verlaat, maakt men dikwijls vergissingen.

Vervolgens zegt Hemony ook nog iets over temperatuursinvloeden. Zo mag de zon niet op de klok schijnen en moet de organist erop toezien dat het staafje waaraan gevijld is, eerst volledig moet afkoelt alvorens de meting uit te voeren. Want een warm staafje heeft een lagere toon dan een koud staafje. Het is een correcte waarneming. Maar keren wij terug naar de eigenlijke instructie.

Hetgeen Pieter Hemony wat moeizaam zegt, komt erop neer dat allereerst net zo lang aan het staafje gevijld moet worden totdat klok en staafje niet meer met elkaar zweven. Maar vervolgens is een controleproef nodig. Die bestaat eruit het staafje dichtbij de klok aan te slaan, daarna onmiddellijk te dempen en te luisteren of de klok resoneert. Zo ja, dan is het staafje inderdaad correct. En nu terug naar de sierrand.

In die sierrand zien wij een aantal musicerende putti. Voor ons verhaal zijn de linkse twee putti van belang. De eerste putto slaat een klok aan en luistert naar een staafje. Kennelijk

controleert hij of beide nog met elkaar zweven. En de tweede? Houdt hij deze putto aangeslagen staafje dicht bij de klok teneinde te controleren of de klok in resonantie raakt? Het lijkt bepaald niet onwaarschijnlijk en is in elk geval helemaal in overeenstemming met hetgeen Pieter Hemony aan Antoine de Loose schreef.

¹ Edmond vander Straeten, *La musique aux Pays-Bas avant le XIXe siècle*. Tome 3 (Bruxelles, 1875), p.283-285.